

Spanje en de Spanjaarden

Ludieke ervaringen in het Spanje van toen

Hugo Renaerts

Omslagtekening: Greet Liégeois

Spanje en de Spanjaarden

Ludieke ervaringen in het Spanje van
toen

Woord vooraf

‘Spanje en de Spanjaarden’ is de herziene en bijgewerkte heruitgave van het boek ‘SPANJE, een sprong van een eeuw in tien jaar tijd’, een ironische, vaak sarcastische beschrijving van de evolutie die Spanje onderging op het einde van de vorige eeuw, doorspekt met vrolijke en minder vrolijke anekdotes die voor de mensen die nu naar Spanje komen ongeloofwaardig overkomen, maar die echt gebeurd zijn.

We kwamen naar Spanje op een ogenblik dat Franco nog naar net overleden was en de sporen van de dictatuur waren nog niet uitgewist. Spanje was een kersvers democratisch land en het kostte de inwoners blijkbaar veel moeite om zich aan te passen aan de zogenaamde vrijheid die ze hadden gekregen. Een vrijheid die ze tien jaar later duur zouden bekopen toen Spanje in de Europese Unie kwam en het plotseling uit was ‘we doen maar’.

Ineens bleken voor alles vergunningen en ‘licencias’ nodig, waren er controles op dit en op dat, was dit en dat verboden en andere dingen verplicht. De mentaliteit van de Spanjaard diende een grondige wijziging te ondergaan en dat lukte natuurlijk niet van de ene dag op de andere en niet overal en bij iedereen op dezelfde manier en op dezelfde tijd. ‘Mañana’ diende ‘hoy’ te worden en daar hadden de meeste Spanjaarden moeite mee. Er kwamen commentaren uit andere Europese landen over de vervelende ‘siësta’ en de bloederige corrida.

Maar geleidelijk, heel geleidelijk, twee generaties later, wordt Spanje dan ook Europees. Afrika begint niet meer bij de Pyreneeën, zoals men vroeger zei, maar, zoals premier Felipe González zich ooit versprak ‘eindigt bij de Pyreneeën’.

Die omwenteling, de sprong van het oude naar het nieuwe Spanje, hebben wij meegemaakt en we hebben er massa anekdotes aan overgehouden, die we graag met de lezer willen delen.

Ik wens u dus veel leesplezier.

De auteur

Spain is different

Een hele tijd geleden smeedt een minister van Franco, eind jaren vijftig, die slogan de wereld in. Die ene zin van Manuel Fraga, toenmalig minister van Toerisme en Informatie, had succes. In enkele jaren tijd steeg het aantal toeristen in Spanje van één naar tien miljoen. Zij konden zich er persoonlijk van vergewissen dat Fraga gelijk had, dat Spanje anders was.

Een andere anekdote over Fraga: hij was de laatste minister van Franco die ook nog in het democratische Spanje een hoge politieke functie had. Hij was de stichter van de politieke partij Alianza Popular, later omgedoopt tot Partido Popular en nog steeds gezien als een aanhang, (misschien zelfs een heimwee?) naar het dictatoriale Franco-regime. In 2011 besloot Manuel Fraga zijn politieke carrière als beëindigd en in 2012 overleed hij.

Spanje is anders.

Fraga had gelijk. Volmondig.

Ook nu nog geldt die slogan.

We weten wel wat de minister bedoelde met die kreet. Franco had al heel snel in de gaten dat Spanje een grote toeristische trekpleister kon worden en dat de toeristen de Spaanse economie een aardige duw konden geven. Die duw kon best gebruikt worden na een genadeloze burgeroorlog, die heel het land in diepe rouw en ellende dompelde, maar ook na de Tweede Wereldoorlog stond Franco bij de West-Europeanen niet in een goed blaadje. Men herinnerde zich nog levendig dat Franco de steun van Hitler had gevraagd – en gekregen – tijdens die burgeroorlog. Dat hij daarna Hitler een pootje lichte door geen steun aan Duitsland te geven in de Tweede Wereldoorlog en de poorten wagenwijd openzette voor duizenden joden die uit Frankrijk waren gevlucht en vanuit Spanje naar Amerika konden uitwijken, was een beetje een balsem op de wonde voor West-Europa. Maar dat Franco hoge Nazi- en SS-officieren na de oorlog een onderkomen bezorgde, was dan weer een reden om Spanje te isoleren.

De toeristen kwamen toch, want 'Spain is different'. Nog altijd.

Misschien niet zo different als toen, maar toch...

Oud-premier Felipe González ging ook de geschiedenis in als iemand die zich in het vuur van een betoog nogal eens versprak. Zo zei hij op zeker moment: "Vroeger beweerde men dat Afrika begon bij de Pyreneeën. Dat is voorbij. Nu zal men zeggen dat Afrika eindigt bij de Pyreneeën..."

Iedereen begreep wel wat hij bedoelde, maar het bleef een giller.

Zuiderse volken zijn different. Voor ons zijn ook de Italianen, Portugezen en Grieken anders. Het klimaat heeft hen een andere levenswijze opgedrongen. En niet alleen het klimaat. De afgelegen dorpen, en die zijn er in de Spaanse bergstreken in overvloed, hebben heel lang op de beschaving moeten wachten. Ze kregen elektriciteit vele jaren na de grote steden. Ze bleven lang verstoken van radio en televisie, kenden alleen maar hun eigen gebied, hun eigen taal, hun eigen levenswijze. In vele dorpen kwamen zelfs geen kranten, geen telefoon, geen post...

Het maakte deze mensen different.

Ondertussen hebben steden als Madrid, Barcelona, Valencia of Sevilla zich helemaal Europees ontwikkeld, maar toch... het different blijft nog altijd voelbaar. Minder, veel minder dan veertig jaar geleden, maar toch...

Voor velen is de modernisering een weldaad geworden. Langs de andere kant is het jammer. Maar gelukkig zijn er nog die kleine dorpen die nog het Spanje van toen uitademen, waar de inwoners nog niet te maken kregen met het toerisme en met hun blozende wangen en vriendelijke glimlach de buitenlander verwelkomen als was hij net met een vliegende schotel geland, recht van Mars.

'Welcome, mister Marshall', een Spaanse parodische film daarover uit 1953. Die dorpen zijn echter ver van de Spaanse toeristische kust gelegen. Hoewel?

Vele jaren geleden stond in een promotiefolder van het dorp Orxeta: 'Spanje ligt op nauwelijks twintig kilometer van Benidorm!'

Het is juist dat different dat zoveel literatuur heeft doen ontstaan over Spanje. Bijna alle bekende schrijvers, ook Nederlandse en Belgische, hebben één of meerdere boeken of stukjes geschreven

over Spanje en dat al vanaf het begin van de toeristische belangstelling voor het land.

In den beginne was er de chaos. De chaos van na de burgeroorlog. Niet zodra was de Tweede Wereldoorlog afgelopen of massa's schrijvers gingen Spanje, het authentieke Spanje, ontdekken en er over schrijven.

Precies die eenvoud, de rust ondanks de repressie, de landelijke hartelijkheid, het charmeerde de auteurs, de avonturiers. Anderen, zoals de beroemde Ernest Hemingway, werden aangetrokken door de feesten en de corridas.

Jammer dat enkele Nederlandse schrijvers, die meenden Spanje te kennen, zich toch nog lieten verleiden tot misplaatste kritiek. "Spanje is anders" vertaalt bijvoorbeeld Maarten Steenmeijer de slogan.

Maar zijn boek wordt doorspekt met negatieve vergelijkingen met Nederland. Ja, een heel andere cultuur is moeilijk te begrijpen, maar daarom niet te veroordelen. Wellicht maak ik mij ook meermaals schuldig aan die negatieve vergelijkingen, want ik ben nu eenmaal opgegroeid in een andere cultuur.

Daarom is ook voor mij Spanje anders.

Het is vaak ontzettend moeilijk om een andere cultuur te begrijpen, maar heel gemakkelijk om die te veroordelen. Maar een andere cultuur van binnen uit leren kennen is een ontdekkingsreis die vele verrassingen biedt. Dat was ook het voordeel dat wij hadden: we woonden in een Spaans dorp tussen Spanjaarden en niet in een urbanisatie tussen toeristen of buitenlandse residenten. Je leert niet alleen kennen; je leert vooral begrijpen.

Waarderen is weer een stap verder. Ben ik al zo ver? Zal ik ooit zo ver komen?

Waar kon men plezieriger en interessanter over schrijven dan over een land dat different, dat anders was?

Dankbaar.

Dankbaar ook voor mij, iemand die Spanje in enkele decennia heeft zien veranderen.

Reizen door Spanje

Ik wil hier geen beknopte reisgids presenteren. Die zijn er in overvloed. Al ben ik altijd een beetje huiverig wat reisgidsen betreft. Kijk, iemand die zo'n reisgids schrijft, gaat natuurlijk vele steden bezoeken en andere dingen haalt hij of zij van Internet. Dat kan ook niet anders. Als je als schrijver alle steden, dorpen en natuurgebieden persoonlijk moet gaan bezoeken, verschijnt die reisgids zo'n twintig jaar nadat je begonnen bent, en dan mag je geen tijd verspillen. Ondertussen is de helft natuurlijk al veranderd, behalve de geschiedenis, maar omdat je die ook niet persoonlijk kan meemaken moet je die ook van Internet halen.

Maar zelfs al haal je negentig procent van Internet, dan nog. Zo'n reisgids schrijven, sommige dingen persoonlijk bezoeken, andere opzoeken, alles aan elkaar schrijven, corrigeren, opmaken, drukken, verspreiden... de kans is dus groot dat wie een reisgids koopt, zal merken dat die vijf tot tien jaar geleden geschreven werd.

En in zo'n gids worden er naast monumenten ook meestal aanraders gegeven voor bepaalde bars en restaurants die ondertussen ter ziele zijn of verhuisd of een andere eigenaar hebben ...

Nee, een goede reisgids samenstellen die helemaal klopt is onbegonnen werk.

Ik heb de persoonlijke ervaring met de wandelgidsen. Omdat we ons in de natuur begeven kan er niet zo veel veranderen. Maar toch. Het gebeurt heel af en toe dat ik een wandeling opnieuw maak, enkele jaren later, en dan is een pad plotseling verdwenen omdat er een huis werd gebouwd of een hek werd gezet; een bepaalde boom ter oriëntatie werd omgehakt; een wit huis werd oker geschilderd; de geel-witte signalen werden overwoekerd... er kan van alles gebeuren. Maar gelukkig, omdat we in de natuur zijn en mijn wandelingen heel gedetailleerd worden beschreven, vindt de lezer altijd wel een uitweg. Het laatste voorbeeld: in Calpe (we blijven hardnekkig die oude naam gebruiken omdat iedereen het zo kent) gaat een wandeling de sierra de Oltá op. Wie de rode signalen volgt steekt op zeker ogenblik de N-332 over. Maar op dat punt werden grote wegenwerken verricht en naast een reusachtige rotonde waar op het ogenblik van schrijven nog geen beeldhouwwerk stond, werden er nog andere wegen getrokken. De hele route gaat hier de mist in.

Maar zoals ik schreef: dit is geen reisgids over Spanje.

Ik wil alleen even resumeren: wat ik schrijf en wat vele anderen voor mij schreven over Spanje moet men met een flinke korrel zout nemen. Want Spanje is groot en de Spanjaard bestaat niet. De Spanjaard bestaat alleen maar als de Spaanse nationale voetbal- of basketbalselectie speelt.

Spanje heeft verschillende landschappen en bijna alles vindt men hier: uitgestrekte vlakten, grote bergketens, enorme bossen, kloven, rivieren, woestijnen, grote steden en kleine gehuchtjes, maar vooral vele verschillende soorten Spanjaarden.

Herman Vuijsje: Het platteland valt alleen te beschrijven met behulp van beelden en begrippen die sinds 'Dik Trom' en Anton Coolen in onbruik zijn geraakt. De Vlamingen kunnen daarvoor terugrijpen naar 'De Witte van Zichem' en 'Pallieter'.

Nogmaals Herman Vuijsje: zet één zo'n boom in een Nederlands dorp en morgen staat er een hek omheen, plus een team boomchirurgen, en er is een sociale greep in de gemeentekas gedaan om een boompsycholoog te laten uitmaken of deze boom van hout is. Hier loop je door een landschap vol van zulke sprookjesbomen, maar zonder één sprookjespark.

Een ras apart zijn de Catalanen.

Omdat Baskenland de ETA had om zijn onafhankelijkheidsdrang naar buiten te brengen, een drang van een kleine minderheid trouwens, meent men in het buitenland dat alleen dáár die bewuste drang heerst, maar het sterkst is die in Catalonië. In 2017 kwam die drank ineens sterk tot uiting, omdat het Catalaans parlement onder leiding van Puigdemont Catalonië uitriep tot republiek. Het vervolg staat nog iedereen voor de geest. Puigdemont en zijn regering werden door de rechtbank beschouwd als landverraders. De helft vluchtte naar het buitenland, de andere helft kwam in de gevangenis terecht.

Enkele jaren geleden had ik een discussie met een Catalaan die, zoals de meeste van zijn 'landgenoten' van oordeel was dat Catalonië een eigen staat zou moeten zijn.

Ongeveer het volgende gesprek ontwikkelde zich, te beginnen met ondergetekende.

– Maar waarom dan?

– Omdat wij geen Spanjaarden zijn, maar Catalanen.

- En wat is het verschil?
 - Wel... heu... wij zijn nooit echt Spanjaarden geweest. Altijd Catalanen.
 - Maar stel je voor dat Catalonië morgen een eigen land is. Wat zal dan het verschil zijn?
 - Dan kunnen we op ons paspoort zetten ‘Catalán’ in plaats van Spanjaard.
 - Goed, maar voor de rest?
 - Wat bedoelt u?
 - Ik bedoel: wat verandert er dan allemaal?
 - Dat we erkende Catalanen zijn.
 - Dat begrijp ik, maar dat bedoel ik niet. Goed, Catalonië wordt een eigen land. En dan? Zal er dan minder werkloosheid zijn?
 - Nee, natuurlijk niet.
 - Minder ziekten? Minder verkeersongelukken?
 - Nee.
 - Wat zal dan het verschil zijn?
 - Dat zei ik toch: we zullen officieel Catalaan zijn.
 - Maar ik bedoel, zal de levensstandaard beter zijn, zullen de mensen ouder worden, zullen de producten goedkoper worden?
 - Nee, maar daar gaat het niet om.
 - Waar gaat het dan om?
 - Wel, dat we Catalaan zullen zijn!!
- U ziet het, de Catalanen hebben honderden redenen om hun onafhankelijkheid te eisen.

Vele buitenlandse schrijvers menen in een bepaald volk, Catalaan, Bask, Madrileen of Andaloesiër, bepaalde eigenschappen te ontdekken, maar volgens mij bestaan die niet op essentieel vlak. Overall waar we reizen door Spanje, vinden we vriendelijke mensen en barse mensen, open mensen en teruggetrokken mensen. Natuurlijk is de mentaliteit in een klein dorpje anders dan in een grote stad.

Als er toch enig verschil is waar te nemen, dan is dat een kwestie van ras. Zigeuners zijn nu eenmaal anders, reageren anders. Mensen uit een warme streek zijn anders dan mensen uit een koude streek.

Maar nogmaals, de Spanjaard is net als de overige Europeanen: je hebt ze in alle soorten.

Het is nu eenmaal zo dat we die Spanjaard bepaalde eigenschappen toekennen die wel ergens op berusten.

Een Spanjaard is een dierenmishandelaar? We kennen Spanjaarden die heel lief zijn voor hun huisdieren en die er alles voor doen om die dieren te verzorgen.

Een Spanjaard is roekeloos in het verkeer? We hebben al kennis gemaakt met duizenden Spaanse automobilisten die zich uitstekend en vormelijk gedragen in het verkeer. Maar inderdaad, omdat ik regelmatig op weg ben, moet ik toegeven dat vele Spanjaarden roekeloos omspringen met de verkeersregels.

Een Spanjaard spreekt hard en houdt van lawaai? Ja, dat is zo voor de grote meerderheid, maar er zijn stille Spanjaarden die níet houden van lawaai. En was u al in Nederland of België in een discotheek? Of zat u al in een restaurant waar een groep Duitsers iets viert?

Ik heb getracht in dit boek achtergronden te beschrijven die zelden worden aangehaald in reisgidsen, doorspekt met eigen belevenissen en vooral te laten zien wat in veertig jaar tijd veranderd is in dit land. Een eeuw achter, maar toen ze in de Europese Unie kwamen, hebben ze dat in tien jaar tijd ingehaald.

De bedoeling van dit boek is om de typische Spaanse gewoonten te beschrijven en de omwenteling die zich heeft voorgedaan vanaf 1980, toen we hier kwamen wonen.

Het Cafeeke in Madrid wordt in de meeste reisgidsen nog vermeld als een Belgisch café, al zijn de eigenaars ondertussen Italianen.

Spain is inderdaad different

In 1984 trokken we met de ouders van mijn vrouw naar het schilderachtige dorp Polop. Mijn schoonvader was een verwoed fotograaf die liefst gebruik maakte van diapositieven. Er zijn in Polop prachtige opnamen te maken en wat gebeurt? Jawel, het rolletje van 36 diapositieven was opgefotografeerd.

Geen nood, er is een fotograaf in het dorp. Dus daarbinnen.

Diapositieven mijnheer? Die moet u bij de bakker halen.

Wij staan versted. Dat geloven we niet. Dat kan niet. Die man houdt ons gewoon voor de gek.

Maar toch maar even langs de bakker gelopen en... daar lagen ze zelfs in het uitstalraam!

Spanje is anders, ook in de gebruiksvoorwerpen. Er zijn enkele typische gebruiksvoorwerpen die we ondertussen sporadisch wel in andere landen zien, maar die hun oorsprong toch vinden ten zuiden van de Pyreneeën.

Waar de buitenlander het eerst kennis mee maakt is de 'fregona', wat wij persoonlijk hebben vertaald als de zwabber.

De uitvinder van de fregona is ene Manuel Jalón Corominas uit Zaragoza en meer dan een halve eeuw geleden deed hij de Spaanse vrouwen het enorme plezier de opneemdoek een steel te geven. Het lijkt helemaal geen onlogische gedachte. We kunnen ons de vraag stellen: waarom is nooit iemand daar eerder op gekomen?

Manuel was commandant bij het leger en werkte als aeronautisch ingenieur op de militaire basis in Zaragoza. Op een dag had hij bezoek van een Catalaans familielid. Ze passeerden een hangar, waar een vrouw op de knieën zittend de vloer dweilde. Zijn familielid zei toen schertsend: "Waarom vindt je niks uit om deze vrouwen te helpen in plaats van steeds aan vliegtuigen te denken?"

En zo ontstond de fregona. In 1956 stichtte Jalón het bedrijf Rodex, vanuit enkele Amerikaanse modellen en Franse patenten en hij begon met de productie van wat hij noemde de bayeta-escoba. Hij maakte gebruik van een emmer met twee rollen om de fregona te laten uitlekken.

Het apparaat had weldra veel succes. De fregona op zich onderging nog wijzigingen tot het huidige model.

instrucciones

1 Eche agua en el cubo hasta la mitad y empape en ella los flecos de algodón. Es conveniente escurrirlos después, suavemente, para no mojar demasiado el suelo.

2 Pase los flecos humedecidos por el suelo, frotándolo suavemente, de derecha a izquierda o hacia adelante y hacia atrás.

CONSEJOS

Los suelos muy sucios barrerlos antes de fregarlos

El suelo quedará más limpio si echa en el agua un poco de lejía o algún detergente

Solicite de su proveedor los recambios de "flecos"

3 Cuando los flecos hayan recogido la suciedad se aclaran en el agua del cubo. Para escurrirlos se coloca la parte superior de los flecos entre los dos rodillos y se oprime el pedal de enfrente con el pie derecho hasta que el rodillo móvil incida contra el fijo, quedando los flecos oprimidos entre ambos. Entonces se tira hacia arriba de la escoba sacando los flecos escurridos, más o menos, según la fuerza con que haya oprimido el pedal. Para evitar que el cubo se venza hacia adelante, pisar al mismo tiempo el pedal lateral con el pie izquierdo. Con la escoba escurrida vacía a empezar el ciclo de nuevo.

Uit een oud tijdschrift: reclame voor de fregona

Het invoeren naar andere landen bleek niet zo'n succes, maar toch zien we regelmatig buitenlanders terug naar huis keren met zo'n fregona.

Een ander typisch gebruiksvoorwerp van de Spanjaarden is de bota, de leren wijnzak. Iedereen kent ze wel en ze zijn nu ook als souvenirs te koop op de markten en in winkels. De bota is al heel oud, eeuwen oud. De oorspronkelijke bota is gemaakt van geitenvel en langs binnen bestreken met visvet om hem waterdicht te maken. Tegenwoordig zijn ze uit andere materialen vervaardigd.

Het doel is duidelijk: water of wijn bengelt aan de schouder of de heup en men heeft altijd drank bij zich. Vooral de reizigers en landbouwers maakten veel gebruik van deze wijnzak. Er komt een fijne straal uit, die rechtstreeks in de mond wordt gespoten door een lichte druk, een techniek van drinken die toelaat dat vele mensen uit dezelfde bota kunnen drinken zonder die aan de mond te zetten.

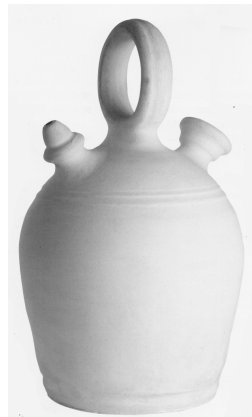
Het heeft wel enige oefening gevergd voordat ik het helemaal beet had en kon beginnen en eindigen zonder mijn hemd nat te maken, maar eenmaal je het onder de knie hebt, zie je ook het nut in van deze wijze van drinken.

De bekendste fabrikant van botas in Spanje is ZZZ uit Pamplona, bedrijf dat reeds in 1873 met de vervaardiging op grote schaal van de bota begon. Maar ook DDD uit Burgos is een grote fabrikant.

Volgens hetzelfde principe als de bota is er de botijo, een soort kruik. Het is echter veel ingenieuzer. Het materiaal is ook verschillend: de bota is van leer, de botijo van aardewerk. De bota neemt men mee, de botijo gebruikt men ter plaatse.

De bota

De botijo

Toen we hier pas kwamen wonen stond bijna in iedere winkel een botijo op de toog, zodat de klanten hun dorst konden lessen. De botijo is vervaardigd uit klei en heeft twee gaten: een groot om het water in te doen en een klein om aan te drinken. Dat drinken gebeurt op dezelfde manier als uit de bota: op een afstand van de mond houden en zo het water in je mond laten lopen. Ook hier kan dus iedereen hygiënisch uit dezelfde botijo drinken.

Het systeem koelt zichzelf. Het water in de kruik filtert zich door het poreuze materiaal naar de buitenkant, waar het door de hoge temperatuur verdampt. Deze verandering van constitutie, van vloeibaar naar gas, vergt energie die verwarmt en die wordt onttrokken aan het water in de kruik. Omdat dit temperatuur verliest, wordt het koeler en het is steeds ongeveer tien graden koeler dan buiten, wat bij het drinken een frisse indruk geeft, indien alles natuurlijk in een droge atmosfeer gebeurt.

De stroom van toeristen, die ook zo'n kruik naar huis wilden meenemen, heeft tot gevolg gehad dat de kruiken decoratief werden, beschilderd en gelakt, maar daardoor natuurlijk hun functie verloren, want het oppervlak was niet meer poreus.

Een andere variant is de porrón, het is hetzelfde systeem in een glazen kruik met een lange teut om uit te drinken. Deze variant is afkomstig uit Catalonië.

Iemand die beroemd is geworden door het gebruik van de porrón, tenminste in het noordelijk deel van de provincie Alicante, is Juan, de toenmalige chef van de bar 'Alelujah' in Jalón. De man liet vanuit die kruik de wijn op zijn hoorhoofd lopen en die kwam langs de neus en de wangen zo in zijn mond terecht, een evenement dat hem duizenden foto's van toeristen opleverde.

Een beeld dat de oudere mensen – ik weet het nog als kind – uit de Lage Landen zich herinneren, was de fles butaangas, maar die is hier in Spanje nog steeds een veel voorkomend element in de meeste huishoudens. Nu begint men, vooral in de grote steden, de gasleidingen aan te leggen, maar tot heden is de fles butaangas met de typisch oranje kleur, overal te zien: in supermarkten, in benzinstations, in de depots, maar vooral op de vele vrachtwagens die dagelijks hun ronde doen om de mensen van gas te voorzien.

De kleur van deze flessen kreeg een eigen identiteit, men sprak van de “color butano”, de butaankleur en iedereen wist meteen welke kleur men bedoelde. De fles heeft in een halve eeuw weinig verandering ondergaan en pas de laatste jaren wordt ze stilaan vervangen door de aluminium en dus minder zware fles.

Is de kleur typisch, dan is ook het geluid onmiskenbaar. Wie in een dorp woont kent dit geluid dat dagelijks op straat te horen is: het neerzetten van deze flessen.

Tot de jaren negentig was het monopolie van deze gasdistributie bij Repsol, maar zoals zoveel in die jaren werden de monopolies opgeheven en kwam er meer en meer vrij.

Ondertussen loopt de verkoop van de flessen terug in een snel tempo, omdat overal leidingen van aardgas worden gelegd. In 1991 was de productie van de gasflessen 150 miljoen exemplaren, in 2006 nog slechts 80 miljoen en in 2016 teruggelopen tot 60 miljoen.

Het op- en afladen was een geluid dat iedereen herkende